

LŐKÖSHÁZA

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI
KÉZIKÖNYV 2018

TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő 3

Lőkösháza bemutatása 4

Örökségünk 11

Eltérő karakterű településrészek 18
Bréda kastély környezete 19
Központi terület *21*
Vasúti lakóterület 23
Lakóterület 24
Beépítésre nem szánt terület 27

Építészeti útmutató 30

Telepítés 30
Építménymagasság 33
Színek 33
Tetőhajlásszög 34
Tetőforma 34
Kerítések 36
Ajtók, ablakok, kapuk 37

Mai példák 38

Utcák, terek 41

Sajátos építmények 44

Impresszum 46

KÖSZÖNTŐ

Lőkösháza Békés megye déli részén, a román határ mentén fekvő település. A település a vasút fejlesztésének köszönheti kialakulását, és ma is meghatározó életünkben a Budapest-Arad-Bukarest nemzetközi vasúti fővonal. A vonal magyarországi utolsó, Békéscsaba-Lőkösháza szakaszának fejlesztési tervei is elkészültek. Bízunk benne, hogy az építkezés is hamarosan megindul. A fejlesztés után is fontos lesz Lőkösháza szerepe, hiszen a határátlépési pont továbbra is itt lesz. Reméljük, hogy ehhez az elkövetkező években is érdemes lesz csatlakozni, így a vasút továbbra is fejlődést hoz településünk életében.

Ennek a kiadványnak – többek között – az a célja, hogy megismertesse az érdeklődőkkel településünk kialakulásának legfontosabb elemeit, a kialakult településképet. E mellett az is a célok közzé tartozik, hogy iránymutatást adjunk közérthető formában arról – a lakosságnak és a vállalkozásoknak egyaránt – , hogy építkezések során milyen környezetre számíthatnak és milyen elvárásoknak kell megfelelniük.

Ez a kiadvány nem építési szabályzat, nem előírások gyűjteménye, hanem egy-egy példán keresztül a lehetséges megoldásokra próbál rávilágítani.

Remélem, minden érdeklődő haszonnal forgathatja majd ezt a kiadványt, választ találva felmerülő problémájára, és az elkövetkező években minél több beruházás számára szolgál majd iránymutatásul, legyen az magasépítési vagy infrastrukturális fejlesztés.

Szűcsné Gergely Györgyi
polgármester

LŐKÖSHÁZA BEMUTATÁSA

Lőkösháza települést még az 1941-es kataszteri térképeken is hiába keressük, helyén csak Lőkösháza puszta található, továbbá megtalálhatjuk a mai Bréda kastély és a körülötte lévő majorságot és ettől délre a Vásárhelyi majort. Közigazgatásilag Elekhez tartozott, így a története is közel azonosan alakult.

Régészeti leletekből tudhatjuk, hogy Lőkösháza területén is éltek különböző népcsoportok már a Honfoglalást megelőző időkben is.

A terület sorsa elég hányattatott volt, hiszen a történelem során tartozott Zaránd, Csanád és Békés vármegyékhez is, oda-vissza. Ismereteink szerint a török hódoltság és/vagy a 15 éves háború végére a terület teljesen elnéptelenedett. Ezt követően a területet Harruckern János György udvari szállító kapta meg, aki németeket telepített be Elekre, és Lőkösháza puszta 1949-ig közigazgatásilag a városhoz tartozott. A mai közigazgatási területen még ekkor is csak tanyákat láthatunk a majorságok mellett.

A fejlődés a vasútnak volt köszönhető, hiszen Lőkösháza lett a Budapest-Arad-Bukarest nemzetközi vasúti fővonal határátkelője.

A településszerkezetben jól érzékelhető, hogy telepített községről beszélünk, hiszen az utca- és

telekhálózat csaknem szabályos derékszögű rendszert alkot. Ebben két kivétel van: a vasút melletti területek és a belterület nyugati szélén a körutak környezete. A vasút sokkal korábban épült, mint ahogyan létrejött maga a település, így a község „ránőtt" a vasúti pálya telkére, elsősorban vasúti szolgálati lakásokkal. A körutak környezetében pedig meglevő tanyákhoz igazították az úthálózatot; itt találhatók a község legöregebb lakóházai is.

A következő oldalon a község lakóterületei láthatók. Az első képen együtt vannak a legrégebbi és a legújabb kor lakóházai. Mindegyik típus utcavonalon áll és arra merőleges gerincvonalú nyeregtetővel készült.

Az előző két típus között épültek a sátortetős lakóépületek – következő kép – , melyek a '60-as, '70-es évek építészetének lenyomatai.

A községközpont épületeit látjuk ezen az oldalon.

Természeti adottságait tekintve a község a Körös-Maros között elterülő Békési-hát kistáj térségében fekvő alföldi település. A vasút mellett a másik fő megélhetési forrás a mezőgazdaság, melyen belül a szántóföldi növénytermesztés dominál. A mezőgazdasági hasznosítás mellett természetvédelmi területek is megtalálhatók a terület keleti részén; ezek elsősorban szikesek, gyepterületek. Az alsó kép ezt mutatja.
A külterületi utak többségét fák, fasorok kísérik. Erre mutat példát az oldalsó kép.

Szóltunk róla, hogy Lőkösháza a Körös-Maros köze tájon található. Az Ős-Maros medre folyamatosan változott, ennek nyomát őrzik a képeken látható terephullámok, melyek a folyóvölgyek széleit jelentették.

A Maros hordalékkúpja gazdag a folyó által lerakott hordalékban, ami sóder vagy homok formájában jelenik meg. Lőkösháza közigazgatási területén is van egy nagyméretű működő kavicsbánya a belterülettől délre, az országhatár közelében. A kép erről a bányáról készült.

ÖRÖKSÉGÜNK

A volt Vásárhelyi-Bréda-kastély 1810 körül épült a vicenzai Villa Capra Rotonda mintájára. A négyoszlopos timpanonos nyitott előcsarnok és a középső kétszintes kupolaterem, valamint a kilencosztatú boltozott pince az épület legfontosabb jellemző, értékes részletei. Az épület – ahogyan az ihletet adó eredeti Villa Rotonda is – középpontosan szimmetrikus kialakítású megjelenést eredményezett. Az épület műemlék és kijelölt műemléki környezete van.

Míg a műemléki védettségű Bréda kastély és a körülötte levő majorság a belterülettől északra található, addig ezen oldal képein látható Vásárhelyi kastély és a körülötte levő majorsági épületek a belterülettől délre helyezkednek el. Az épületegyüttes később készült, mint a Bréda kastély, hiszen míg az már a II. katonai felmérés térképén látható, a Vásárhelyi major nem. A III. katonai felmérésen már mindkét létesítmény szerepel, így ez utóbbi valószínűleg az 1850-1870 közötti időszakban épülhetett. Építésénél példa lehetett a Bréda kastély, hiszen itt is megjelenik a négyoszlopos, timpanonos előcsarnok, de itt klasszicizáló homlokzati jegyekkel találkozhatunk, ill. a szerkezetileg sokkal „egyszerűbb" vízszintes mennyezettel és nyeregtetővel. Ez utóbbi a gazdasági épületekben is visszaköszön. A Vásárhelyi kastély épülete a HÉSZ alapján helyi védett.

Már szóltunk arról, hogy a település a vasútnak köszönheti kialakulását. Ugyanakkor a Budapest-Arad vasútvonalhoz kapcsolódóan az állomási terület és egyes épületei is már a III. katonai felmérés térképén jól elkülönítetten megjelenik. Nem véletlen tehát, hogy a legfontosabb vasúti épületek a korszakra jellemző tégla-architektúrával készültek. Ezekből ma is még több látható, részben eredeti, de mindenképpen helyreállítható formában. Ezek – ahogyan az oldalsó képen látható irányítótorony és a következő oldalon látható, az utasokat kiszolgáló épület is – helyi védett.

Az alsó képeken a település temploma látható. Az épületet 2009-ben szentelték fel. A modern épület a funkciója miatt mindenképpen helyi védelemre javasolt. Szerencsére a tömegalakítása is olyan, hogy több helyről nézve is a településkép meghatározó elemévé vált.

A felső képen az Elek felé vezető út mellett, a kevermesi leágazástól északra levő egykori temető megmaradt sírjelei láthatók. Ez még az Elekkel közös „élet" hagyatéka. Helyi védelmük javasolható.
Az alsó képen a sportpálya melletti helyi természetvédelmi terület látható.

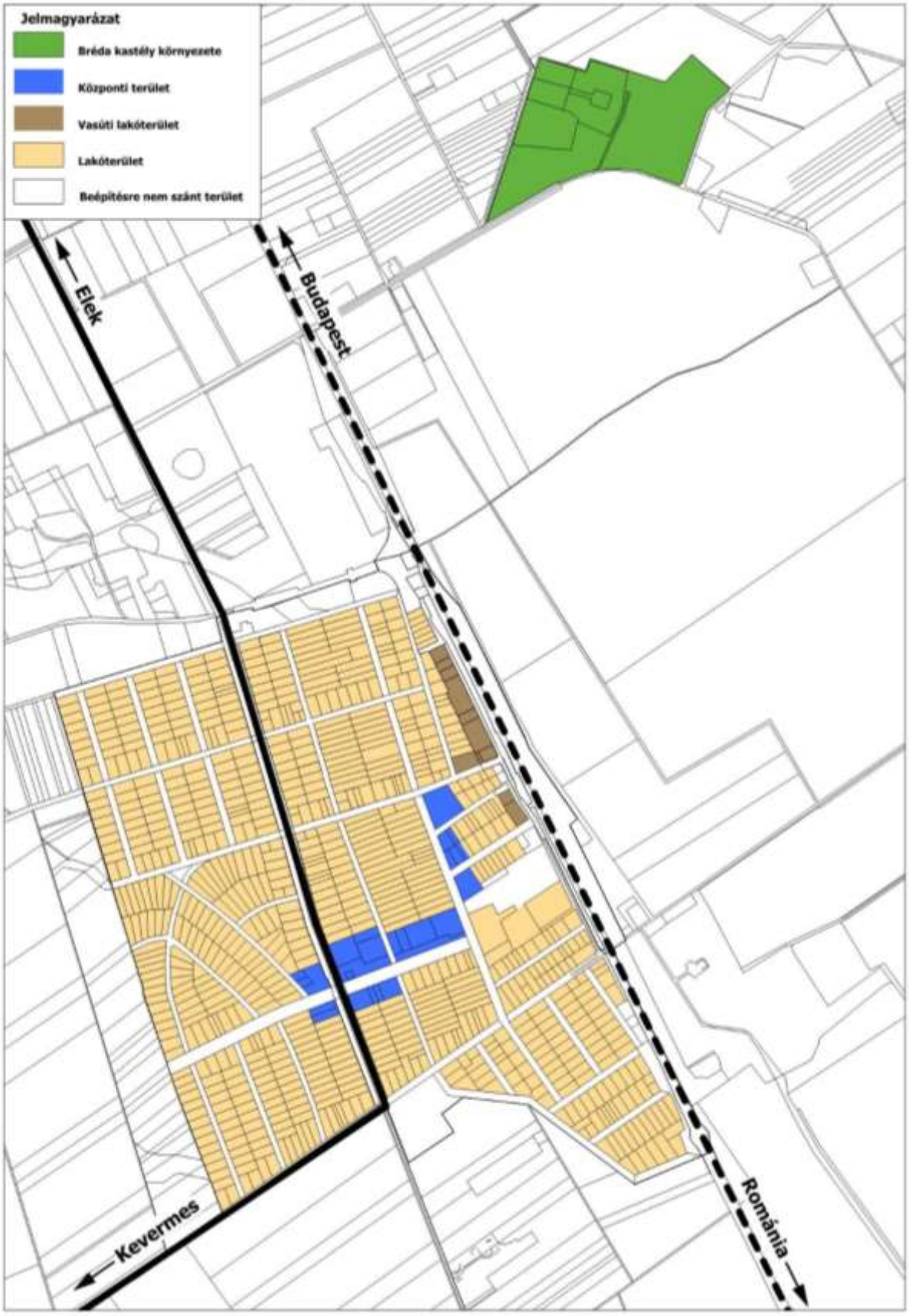

Az oldalsó képen a Vásárhelyi kastély körüli park részlete látható, ami helyi természetvédelmi terület. Az alsó képe az országos ökológiai hálózat részét képező területről készült. A bal oldalon az a kocsányos tölgy látható, amely a következő oldal fényképén is látható. Ez a fa helyi védett egyed, tájjelző szerepe meghatározó.

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

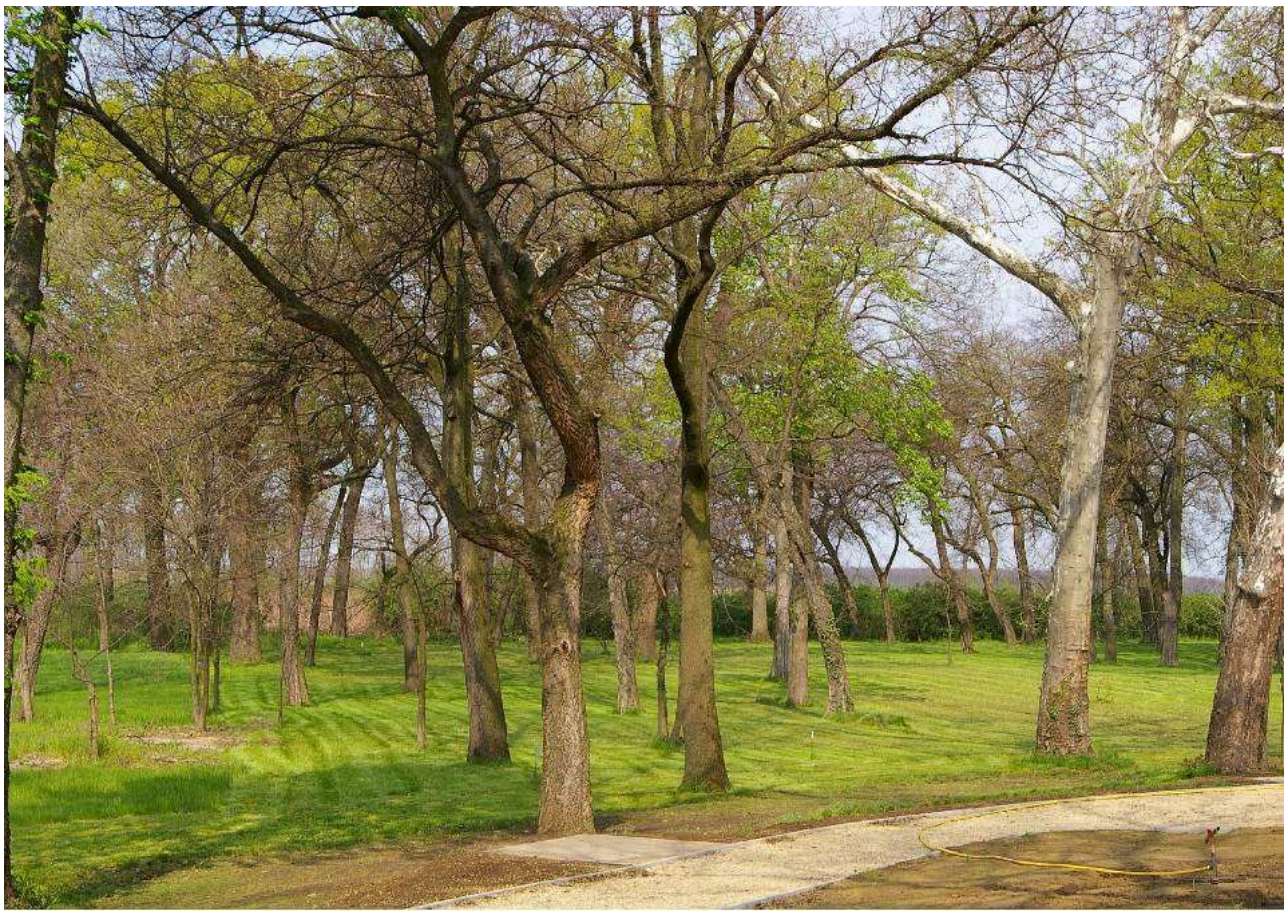

BRÉDA KASTÉLY KÖRNYEZETE

A Bréda kastély környezetében a műemléki szempontok és a park természetvédelmi értékei és szempontjai az elsődlegesek. Bármely építés esetén ezeket kell szem előtt tartani, így mindenképpen a hagyományos anyaghasználat (vakolt, festett homlokzat, natúr sajtolt cserépfedés, fa nyílászárók, a kiselemes és kavicsos járófelületek) javasolható a szükségessé váló új építmények esetében. A növénytelepítéseknél a régiek pótlása jöhet szóba. Ugyanakkor azt is meg kell mutatni, hogy az új létesítmény az adott korszak szülötte.

A képen az angolpark egy részlete látható.

KÖZPONTI TERÜLET

A központi terület a község intézményeinek elhelyezésére szolgál. Általános ismertetőjegy az utcával ill. a határolt közterülettel párhuzamos gerincvonalú nyeregtető. A jellemző szintszám maximum földszint+emelet, de sok a földszintes épület is. Telepítésnél általában jellemző az előkert, általában szabadonálló elhelyezéssel. Ugyanakkor a templom is ezen a területen épült.

VASÚTI LAKÓTERÜLET

A vasúti lakóterületen jellemzően kétlakásos földszintes épületek épültek, előkerttel, szabadonálló elhelyezéssel. A nyeregtető az utcavonallal párhuzamos gerincvonallal létesült. Később ezek ikerházként folytatódtak, ill. ellentétes irányban megjelentek a földszint + emeletes, többlakásos épületek is, melyek elhelyezése, tömegformálása viszont igazodott az eredeti vasúti lakóházak kialakításához. A terület ma már kialakultnak tekinthető, új építés nem várható, viszont korszerűsítés esetén az egységességet meg kell őrizni.

LAKÓTERÜLET

A lakóterületek beépítése elég vegyes. Az egyes épületek megjelenési formája hűen tükrözi az építésük idején meglevő „divatot". A legrégebbi épületek a hagyományos egytraktusos, oldaltornácos épületek, utcára merőleges gerincvonalú nyeregtetővel, oromfalas kialakítással. az oldalfolyosó többnyire ma már beépült, az utcai ablakokat kicserélték.
A következő korszakot a sátortetős lakóházak jelentik. Ezekből is egész utcasorok alakultak ki.
A legújabb épületek általában tetőteres kialakításúak, a nyeregtető gerincvonalának iránya többnyire igazodik a környező épületekéhez, bár ez egy-egy esetben akár kétféle megoldást is eredményezhetne, hiszen az új épület két oldalán egymással ellentétes is lehet a jellemző kialakítás. Előkertes és utcavonalas utcaszakaszokkal is találkozhatunk; a kialakult jelleg továbbvitele a fő szempont.
Az ismertetett vegyes lakóterület hosszú távon is megmarad, mert a község és így az épületállomány is fiatal, kicserélődésükre nem számíthatunk.

BEÉPÍTÉSRE NEM SZÁNT TERÜLET

A község belterületét fásított részek veszik körül. Ez lehet a kertvégek faállománya, kisebb facsoport, erdősáv. Megtartásuk továbbra is fontos.

A mezőgazdasági üzemi területeket fásítással kell körbe venni. Ez az újonnan kialakuló telepeknél is fontos. Erre látunk példát az előző képen.

A felső képen egy régebbi majort látunk. Az épületek közötti terület és a környezet is fásított, ami kellemessé teszi a látványt. Az alsó képen egy több ütemben készült telephely területe látható. (Ez nem mezőgazdasági hasznosítású, hanem a vízbázis hasznosításához kapcsolódó létesítmény.) Az új részen a fák hiányoznak. Pótlásuk településképi és védelmi okok miatt is fontos lenne.

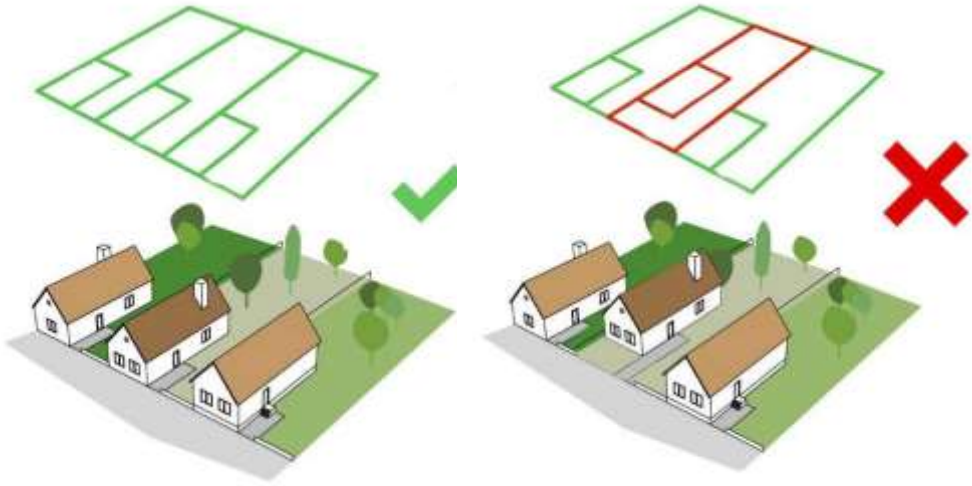

A külterületi utakat a legtöbb esetben kétoldali fasor kíséri. Ezeket meg kell tartani. Újratelepítés esetén a honos fajtákat kell előtérbe helyezni.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

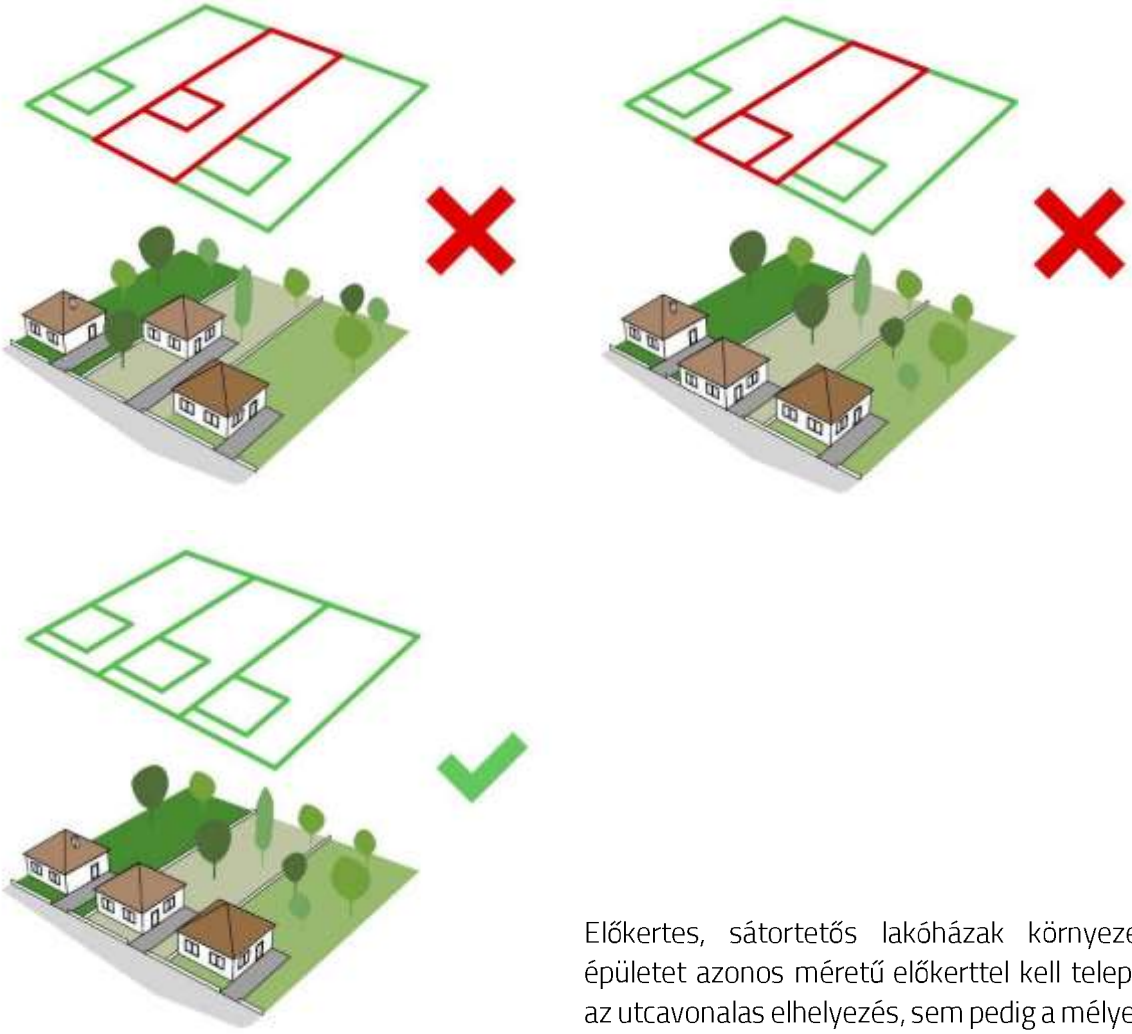
Ennek a fejezetnek az a célja, hogy segítséget nyújtson néhány gyakran felmerülő építészeti, városépítészeti kérdésben. Teszi ezt oly módon, hogy a Lőkösházán meglevő adottságokat is figyelembe véve mutatja be azokat a válaszokat, amelyek a legtöbb esetben működőképesek lehetnek. Ugyanakkor, mivel az építészet és a településesztétika nem objektív kategória, a bemutatott példák nem jelentenek kizárólagos megoldást, ám az esetek többségében szemléltetik, hogyan kerülhetők el a legáltalánosabb hibák. Ezek nem építési előírások vagy nem a szabályzat rajzi és fényképi megjelenítései, de felhívják a figyelmet az illeszkedés kérdésére, a tradíciókhoz történő alkalmazkodás fontosságára.

TELEPÍTÉS

A legrégebbi épületek utcavonalra épültek és tetőzetük gerincvonala merőleges az utcavonalra. A tömegformálás mellett ebben a környezetben az utcavonalra történő építést meg kell tartani.

Előkertes, sátortetős lakóházak környezetében új épületet azonos méretű előkerttel kell telepíteni. Sem az utcavonalas elhelyezés, sem pedig a mélyebb előkert nem jó megoldás.

Vegyes épülettömegek (utcával párhuzamos és arra merőleges gerincvonalú nyeregtető egymás mellett) esetén is, ha azok utcavonalon állnak, az új épületeket is utcavonalra kell telepíteni, függetlenül azok tömegformálásától.

ÉPÍTMÉNYMAGASSÁG

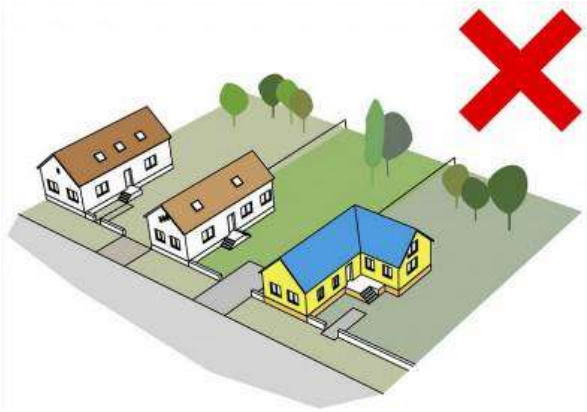

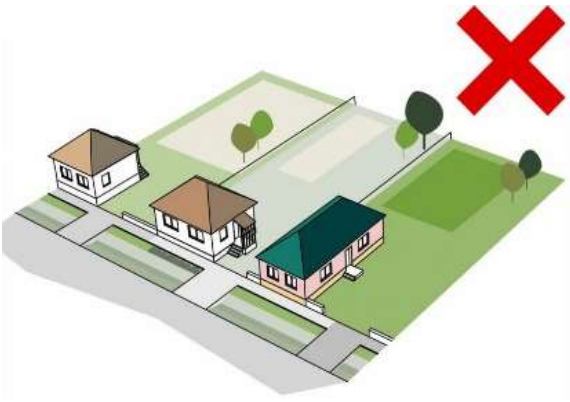

Új épület magasságával a meglevő, kialakult épületekhez igazodni kell. Ez Lőkösháza esetében jellemzően földszintes kialakítást jelent. (A vasút mentén van egyemeletes beépítésű utcasor is.) Sem a magasabb, sem pedig az alacsonyabb építés nem megoldás.

SZÍNEK

Az ábrák a környezettől és a magyar hagyományoktól teljesen idegen színhasználatot mutatnak.

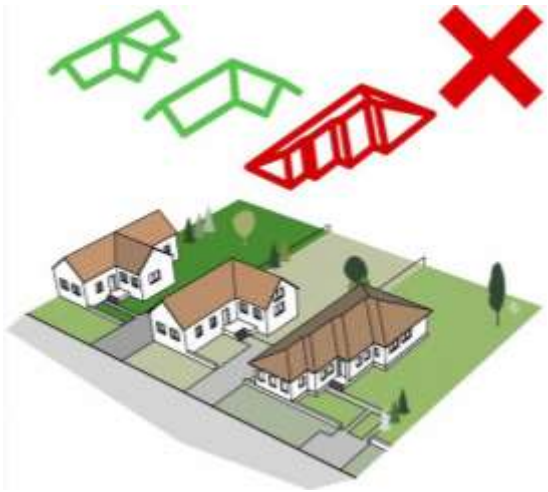
TETŐHAJLÁSSZÖG

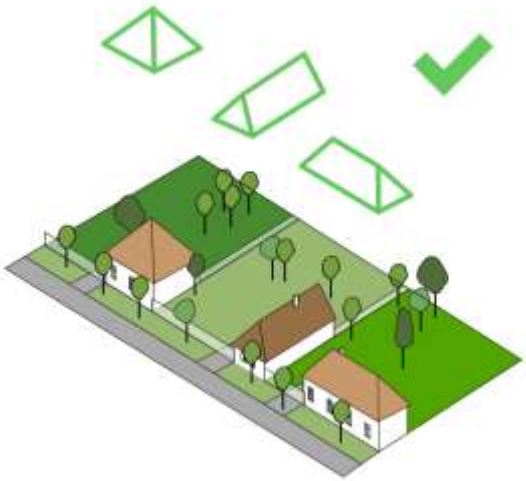

A magyar építési hagyományokra a 32-38°-os tetőhajlásszög jellemző. Mind a meredekebb, mind pedig a laposabb tetődőlés tájidegen, ráadásul az éghajlati viszonyainkhoz sem alkalmazkodik.

TETŐFORMA

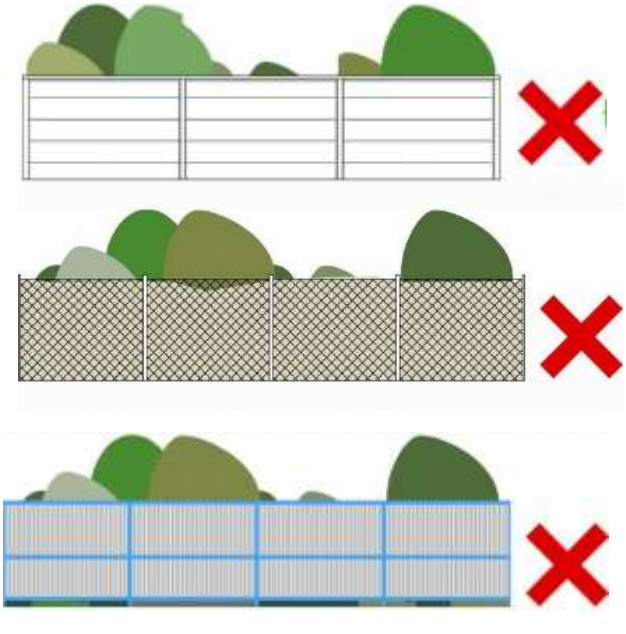

A sokszorosan tagolt tetőforma felesleges bonyolult és nem helyeselhető. Oromfalas utcai tömegforma estén az utcával párhuzamos gerincű tömegrész „hátrahúzása" megfelelő eredményt adhat. Utcával párhuzamos gerincvonalú nyeregtetős épület mellett a kontyolt kialakítás megfelelő lehet.

KERÍTÉSEK

Az épített oszlopos, áttört betétes kerítés is és a fából készült tömör kialakítású is jó lehet. A betonelem, a sűrű drótfonat és a fémlemez nem támogatandó megoldás a kerítéseknél.

HOMLOKZATKÉPZÉS

Lőkösházán a vakolt, festett homlokzatképzés jellemző. Az utóbbi években itt megjelent a nemesvakolat. Ha ennek színvilága igazodik a hagyományainkhoz, akkor az eredmény jó lesz. Itt is – mint a környékbeli falvakban – egy-egy homlokzaton a nyerstégla is megjelenik. A díszítést a rakás módja jelenti. Ez Lőkösházán egyedi eset, mert régi épület is csak egy-egy van a településen.

AJTÓK, ABLAKOK, KAPUK

Ajtók, ablakok, kapuk kialakításánál a fa használata jellemző új építéseknél is. Ennek megtartása továbbra is javasolható.

MAI PÉLDÁK

A mai épületek között megha-tározó a templom épülete. A 2009-ben elkészült épület egyszerre modern és a hagyományt tükröző. Méreteivel, arányaiban igazodik a település léptékéhez, továbbá a viszonylag magas toronysisak eredményeként – ahogyan az a 14. oldal fényképén látható – a település-képben meghatározóvá vált több irányból is, hasonlóan a történeti településeinknél jól megszokott látványhoz.

Itt és az előző oldalon is utcára merőleges gerincvonalú épületeket láthatunk. Az épületek tömegformálása, arányrendszere igazodik a hagyományainkhoz, ugyanakkor a tetőtérbeépítés egyértelműen jelzi mindenki számára, hogy a mai kor épületeit láthatjuk. A legfontosabb meghatározó építészeti elemek vonatkozásában mindegyik épület olyan, amely a későbbiek során is követhető példát jelenthet. Ugyanakkor egy-egy könnyen módosítható részlet megváltoztatásával – pl. légvezetékes csatlakozás oromzat közepén, parabolaantenna oromfalon – teljesen harmonikus megjelenés biztosítható.

UTCÁK, TEREK

Az utcákról, terekről készített fényképeken jól látszik, hogy még a keskenyebb utcákban is gazdag a növényzet; legalább egyoldali fasor mindenképpen helyet kapott. Ez követendő példa (újratelepítésnél őshonos fajok előtérbe helyezése ajánlott), mint ahogyan az is, hogy bár burkolatlanok a vízelvezető árkok, ám az állandó karbantartás mellett látványuk kellemes. A színes levélzetű cserjék, a termések szó szerint is színesítik, gazdagítják a látványt. A helyi védett területek (fenti kép) növényállományát meg kell tartani, pótlást azonos fajjal célszerű megoldani.
A kiselemes térburkolat a gyalogos felületeken többnyire a központban jellemző, ám ez a többi területen is elterjeszthető a felújítások alkalmával. Ugyancsak folytatandó a központban már megjelenő, fémből készült tájékoztató ill. elnevezést mutató „táblák" (előző oldal bal felső kép) kihelyezése a közterületekre.

SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYEK

A víztorony az a sajátos építményfajta, ami szinte minden településen megjelenik. Ha már van, akkor azon az antennák elhelyezése szerencsés, mert így nem kell még egy további tornyot építeni. Ez az építmény szerencsére olyan helyen van, hogy nem konkurál a templomtoronnyal.

Már beszéltünk arról, hogy Lőkösháza kialakulása kapcsolódok a vasúthoz. Ennek sajátos építményeit mutatja az alsó kép, amelyek a vasúti területnek sajátos megjelenést adnak, és szükségszerűek is.

Ezen a képen a fából készült terménytároló „góré" látványa együtt jelenik meg az ugyancsak fából készített „mai" kerítéssel, kapuval. A hagyományos kialakítású tároló még ma is jól használható, megtartása (esetleg újak építése is) támogatandó, hiszen természetes anyaghasználat jellemzi.

IMPRESSZUM

LŐKÖSHÁZA KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Lőkösháza község honlap címe:	www.lokoshaza.hu
Lőkösháza község email címe:	lokoshaza@lokoshaza.hu
Lőkösháza község postai címe:	5743 Lőkösháza, Eleki u. 28.
Telefon:	+36-66/244-244
Polgármester:	Szűcsné Gergely Györgyi
Polgármester email címe:	polgarmester@lokoshaza.hu
Megbízott főépítész:	Torma Gyöngyi
Főépítész email címe:	tormagyongyi@teresterulet.hu
Szerkesztette:	Benkő Lajos, Torma Gyöngyi,
Szöveg:	Torma Gyöngyi
Természeti környezet:	Szászné dr. Várkonyi Adrienn
Fényképek:	Benkő Lajos
	Bréda Kastély és környezete: Kmetykó János
Ábrák:	Lechner Nonprofit Kft., Benkő Lajos

Lőkösháza, 2018.